

Λάρι Σίντεντοπ

**Να θυμόμαστε τις χριστιανικές ρίζες
της φιλελεύθερης σκέψης**

ΛΑΡΙ ΣΙΝΤΕΝΤΟΠ

ΝΑ ΘΥΜΟΜΑΣΤΕ ΤΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΡΙΖΕΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Μετάφραση-επιμέλεια: Ελένη Βαρδουλάκη

Η-ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟ
ΑΘΗΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

Τίτλος πρωτοτύπου: Larry Siedentop, “Remember the religious roots of liberal thought”, *The Financial Times*, 23.01.2014

Προτεινόμενος τρόπος παραπομπής: Σίντεντοπ Λάρι, *Να θυμόμαστε τις χριστιανικές ρίζες της φιλελεύθερης σκέψης*, Η-Εκδόσεις Πολιτειακό, Αθήνα 2018

Για περισσότερες πληροφορίες: <http://www.politeiako.gr/>

Για τον συγγραφέα

Ο Λάρι Σίντεντοπ (γενν. 1936) είναι Βρετανός πολιτικός φιλόσοφος με ειδίκευση στον γαλλικό φιλελευθερισμό του δέκατου ένατου αιώνα (Μπενζαμέν Κονσταν, Φρανσουά Γκιζό, Αλέξης ντε Τοκβίλ). Διεξήγαγε τη διδακτορική του έρευνα πάνω στη σκέψη των Ζοζέφ ντε Μεστρ και Μεν ντε Μπιράν υπό την επίβλεψη του Αϊζάια Μπερλίν. Στα ελληνικά, κυκλοφορεί το βιβλίο του *Δημοκρατία στην Ευρώπη* (Θεμέλιο 2002). Το παρακάτω κείμενο αποτελεί σύνοψη της θέσης του ότι το αυτόνομο υποκείμενο και η πλουραλιστική κοινωνία των πολιτών αποτελούν δώρα του χριστιανισμού στη Δύση. Τα θεμέλια της φιλελεύθερης δημοκρατίας τέθηκαν από χριστιανούς στοχαστές του ύστερου μεσαίωνα (Ιωάννης Ντανς Σκότος, Γουλιέλμος του Όκαμ), οι οποίοι επεξεργάστηκαν εκ νέου θεολογικά κεκτημένα της πρωτοχριστιανικής περιόδου (Απόστολος Παύλος, Άγιος Αυγουστίνος). Αν δεχτούμε την επιχειρηματολογία του Σίντεντοπ, ο μεσαίωνας δεν ήταν και τόσο «σκοτεινός» όσο συνήθως φανταζόμαστε, ενώ η νεωτερικότητα δεν διαμορφώθηκε τόσο συγκρουόμενη με τον χριστιανισμό όσο συμπλέοντας μαζί του. Αναλυτικότερα, βλέπε το βιβλίο του *Inventing the individual: the origins of Western liberalism* (Penguin 2014).

Να θυμόμαστε τις χριστιανικές ρίζες της φιλελεύθερης σκέψης

Λάρι Σίντεντοπ

Η ΔΥΣΗ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ σε κρίση. Η προέλαση της Κίνας, της Ινδίας και άλλων εθνών έχει οδηγήσει σε μία δραματική μετατόπιση της οικονομικής ισχύος. Στην πολιτική σφαίρα, οι στρατιωτικές περιπέτειες στο Ιράκ και το Αφγανιστάν έχουν υποβαθμίσει τη δυτική επιρροή, οδηγώντας τις ΗΠΑ να οπισθοχωρήσουν από τον ρόλο της «υπερδύναμης». Ωστόσο, τα προβλήματα της Δύσης είναι βαθύτερα. Η Δύση υποφέρει από μία ηθική κρίση, μία κρίση ταυτότητας.

Κάποιοι, πλέον, δεν αισθάνονται άνετα να χρησιμοποιούν τον όρο «Δύση», φοβούμενοι ότι εμπεριέχει τα κατάλοιπα ενός ιμπεριαλιστικού και ρατσιστικού παρελθόντος. Αλλά αυτό δεν αποτελεί τη μοναδική πηγή δυσφορίας. Η κρίση ταυτότητας, επίσης, πηγάζει από την πρόκληση του Ισλάμ, ενός δόγματος που μπορεί να κάνει την κοσμικότητα του δυτικού φιλελευθερισμού να φαίνεται, στην καλύτερη περίπτωση, ηθικά χλιαρή. Πράγματι, ο όρος «φιλελεύθερος» κινδυνεύει να γίνει υποτιμητικός. Στην ηπειρωτική Ευρώπη ο όρος αυτός υποδηλώνει σχεδόν αποκλειστικά την οικονομία της αγοράς και σε κάποιες περιοχές των ΗΠΑ, μάλιστα, γίνεται σταδιακά συνώνυμος του «ριζοσπαστικού» ή του «σοσιαλιστικού».

Αλλά ποιοι είμαστε, αν δεν είμαστε φιλελεύθεροι; Όσο κι αν κάποιες φορές φαίνεται ασαφής, ο όρος αυτός παραμένει ο καλύτερος τρόπος περιγραφής των δυτικών στάσεων και θεσμών. Στερούμαστε, ωστόσο, μία πειστική ερμηνεία της εξέλιξής τους, μία εύλογη ιστορία που μπορούμε να διηγούμαστε στον εαυτό μας σχετικά με τις ηθικές μας ρίζες. Η αυτοεικόνα μας πλησιάζει επικίνδυνα στην εξίσωση της φιλελεύθερης κοσμικότητας με την έλλειψη πίστης. Μία εκλεπτυσμένη εκδοχή αυτής της άποψης είναι ότι το πολιτικό και νομικό μας σύστημα στοχεύουν στην επίτευξη «ουδετερότητας». Αλλά αυτό αδικεί το ηθικό περιεχόμενο της παράδοσής μας.

Οι διάφορες ερμηνείες της δυτικής εξέλιξης, συνήθως, συνεπάγονται μία μείζονα ασυνέχεια που εκφράζεται με τη λέξη «μεσαίωνας». Από την Αναγέννηση και τον Διαφωτισμό, αυτή η εποχή παρουσιάζεται ως μία εποχή προλήψεων, κοινωνικών προνομίων και εκκλησιαστικής καταπίεσης – το αντίθετο της φιλελεύθερης κοσμικότητας. Οι ιστορικοί έχουν μπει στον πειρασμό να μεγιστοποιήσουν την ηθική και διανοητική απόσταση ανάμεσα στον σύγχρονο κόσμο και τον μεσαίωνα και ταυτόχρονα να ελαχιστοποιήσουν την ηθική και διανοητική απόσταση ανάμεσα στη σύγχρονη Ευρώπη και την αρχαιότητα.

Ο χαρακτηρισμός του αρχαίου κόσμου ως «κοσμικού» –με πολίτες απελευθερωμένους από την καταπίεση του κλήρου και από μία αυταρχική εκκλησία– έγινε ένα σημαντικό πολιτικό όπλο κατά τους πρώιμους αγώνες για τον διαχωρισμό Εκκλησίας και κράτους στην Ευρώπη. Αλλά αυτή η ερμηνεία δεν αντιλαμβάνεται ότι η αρχαία οικογένεια, το βασικό συστατικό στοιχείο της πόλης-κράτους, ήταν η ίδια ένα είδος Εκκλησίας. Ο πατέρας της οικογένειας υπήρξε, αρχικά, τόσο ο δικαστής όσο και ο αρχιερέας της, με τη γυναίκα του, τις κόρες και τους νεώτερους γιους του να βρίσκονται σε μία ριζικά υποδεέστερη κατάσταση. Η ανισότητα παρέμεινε σταθερά το ορόσημο της

αρχαίας πατριαρχικής οικογένειας. Η «κοινωνία» γινόταν μάλλον αντιληπτή ως μία σχέση οικογενειών παρά ατόμων.

Ήταν το χριστιανικό κίνημα που άρχισε να αμφισβητεί αυτή την αντίληψη. Η παυλική πίστη στην ισότητα των ψυχών στα μάτια του Θεού –η ανακάλυψη της ανθρώπινης ελευθερίας και των δυνατοτήτων της– δημιούργησε μία οπτική που έμελλε να μεταμορφώσει το νόημα της «κοινωνίας». Αυτό άρχισε να υποσκάπτει τις παραδοσιακές ανισότητες που είχαν να κάνουν με το κύρος και την κοινωνική θέση. Δεν υπολείπονταν σε τίποτα από μία ηθική επανάσταση και έθεσε τα θεμέλια της κοινωνικής επανάστασης που ακολούθησε. Το άτομο σταδιακά εκτόπισε την οικογένεια, τη φυλή ή την κάστα ως τη βάση της κοινωνικής οργάνωσης.

Επρόκειτο για μία διαδικασία αιώνων. Έως τον 12ο και 13ο αιώνα, ο Παπισμός είχε αρχίσει να υποστηρίζει τη δημιουργία ενός νομικού συστήματος για την Εκκλησία θεμελιωμένου στην υπόθεση της ηθικής ισότητας. Οι ρωμαιοκαθολικοί νομικοί του κανονικού δικαίου θεώρησαν ότι η βασική οργανωτική μονάδα του νομικού συστήματος ήταν το άτομο (ή η ψυχή). Εφορμώντας από αυτή την υπόθεση, οι κανονολόγοι μετασχημάτισαν το αρχαίο αξίωμα του φυσικού δικαίου (κάθε πράγμα στη θέση του) σε μία θεωρία φυσικών δικαιωμάτων – τον πρόδρομο της σύγχρονης θεωρίας των φιλελεύθερων δικαιωμάτων. Έως τον 15ο αιώνα, αυτές οι διανοητικές εξελίξεις είχαν συνεισφέρει στη δημιουργία ενός αναθεωρητικού κινήματος, του Συνοδισμού, που διεκδικούσε κάτι παρόμοιο με μία αντιπροσωπευτική κυβέρνηση για την Εκκλησία.

Η αποτυχία αυτού του κινήματος βρίσκεται πίσω από το ξέσπασμα της Μεταρρύθμισης, η οποία οδήγησε σε θρησκευτικούς πολέμους και στην αυξανόμενη πίεση σε ολόκληρη την Ευρώπη για τον διαχωρισμό Εκκλησίας και κράτους. Έως τον 18ο αιώνα, αυτή η πίεση είχε μετατραπεί σε έναν άκρως εχθρικό αντικληρικαλισμό που μετασχημάτισε το γράψιμο της δυτικής ιστορίας και μαζί με αυτό τον τρόπο που κατανοούμε τον εαυτό μας.

Είναι αυτή η επιλεκτική μνήμη του παρελθόντος μας που βρίσκεται πίσω από την αποτυχία μας να δούμε ότι ήταν η ηθική διαίσθηση που παρήγαγε ο Χριστιανισμός, η οποία στράφηκε ενάντια στις καταπιεστικές αξιώσεις της Εκκλησίας – διαίσθηση που θεμελιώθηκε πάνω στην πίστη της ελεύθερης βούλησης, που οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η καταναγκαστική πίστη είναι όρος αντιφατικός. Έτσι, δεν είναι τυχαίο ότι η Δύση παρήγαγε μία βασισμένη στα δικαιώματα κουλτούρα αρχών μάλλον, παρά κανόνων. Είναι η τεράστια δύναμή μας, που αντανakλάται στην απελευθέρωση των γυναικών και την άρνηση να δεχθούμε ότι η θρησκευτική αποστασία συνιστά έγκλημα.

Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε τις θρησκευτικές ρίζες της φιλελεύθερης κοσμικότητας. Αυτό θα ενδυναμώνει τη Δύση, καθιστώντας την ικανότερη να διαμορφώσει τον διάλογο για το μέλλον της ανθρωπότητας.